

Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/2024

1. V súlade s § 67 ods. 1 zákona o ústavnom súde pripájam k uzneseniu ústavného súdu vo veci sp. zn. PL. ÚS 3/2024 odlišné stanovisko. Nestotožňujem sa s väčšinou pléna ústavného súdu o úplnom pozastavení účinnosti novely Trestného zákona (hmotnoprávna časť). Uvedomujem si, že je neštandardné do procesu odlišným stanoviskom vstupovať už v tejto fáze, no berúc do úvahy vážnosť spoločenskej situácie a prebiehajúci spoločenský diskurz, dospel som k záveru, že je namieste uviesť zopár poznámok z pozície sudcu spravodajcu už teraz.
2. Plénum ústavného súdu zvolilo prístup pozastavenia účinnosti právneho predpisu v časti trestného zákona ako celku. Uvedomujem si, že je bezpochyby procesne jednoduchšie pozastavenie účinnosti právneho predpisu *en bloc* ako vyťahovanie konkrétnych skutkových podstat a uvádzanie vyčerpávajúcich výpočtov, a teda čiastočné pozastavenie účinnosti, ku ktorému som sa ja prikláňal. No súčasne si myslím, že procesná zložitosť (aj napriek časovým súvislostiam rozhodovania o predbežnom prerokovaní posudzovanej veci) nemôže byť prekážkou. V záujme ústavnosti je potrebné voliť vždy ten najmenej intenzívny postup, aj keď pôjde o postup zložitejší a značne komplikovanejší.
3. Ústavný súd by teda v rámci otázky pozastavenia účinnosti nemal byť pasívny (pozastaviť účinnosť mal), no mal byť aktívny pri otázke, v ktorej časti uvedený procesný postup mal aplikovať (mal zvoliť komplikovanejšie riešenie výberu problematických ustanovení napr. o premlčaní). Podľa môjho názoru je aj pri pozastavovaní účinnosti potrebné aplikovať princíp proporcionality a využívať tento inštitút len ako prostriedok *ultima ratio*. Som toho názoru, že všetky kľúčové obavy navrhovateľov bolo možné vtesnať do užšieho rámca a tomu prispôsobiť pozastavenie účinnosti.
4. Bolo by z mojej strany nekonzistentné, keby som teraz na tejto platforme kritizoval znižovanie trestných sadzieb, keď som už na rôznych fórach, no najmä v textoch mojich odlišných stanovísk (k tomu pozri napríklad odlišné stanovisko vo veci sp. zn. III. ÚS 412/2020) formuloval kritiku smerom k zákonodarcovi ohľadne vysokých trestov, ktoré sú v nejednom prípade označiteľné aj prívlastkom „drakonické“.
5. Nepovažoval som za adekvátne pozastavovať účinnosť pri takých trestných činoch ako napríklad (vyberám exemplifikatívne) neoprávnené používanie cudzieho motorového vozidla [§ 216 a § 217 Trestného zákona (ďalej aj „TZ“)], neoprávnené vyrobenie a používanie platobného prostriedku (§ 219 TZ), nepovolená prevádzka lotérií a iných podobných hier (§ 230 TZ), neoprávnené zamestnávanie (§ 251a TZ), neoprávnené obchodovanie s devízovými hodnotami a poskytovanie devízových služieb (§ 252 TZ), porušovanie práv k ochrannej známke, označeniu pôvodu výrobku a obchodnému menu (§ 281 TZ), porušovanie priemyselných práv (§ 282 TZ) alebo porušovanie autorského práva (§ 283 TZ).
6. Ďalej osobitne poukazujem aj na niekoľko paradoxov, ktoré uznesenie ústavného súdu prináša. Rozhodnutím ústavného súdu dochádza k pozastaveniu účinnosti ustanovení o ochrannom liečení (ide prakticky o prevzatie obsahu novely od bývalého ministra spravodlivosti Slovenskej republiky Viliama Karasa) a o detencii, ako aj k pozastaveniu účinnosti novo zavedených paragrafov, ktoré majú modifikovať trestnú politiku v súvislosti

s drogovými trestnými činmi, čo je spoločenskou požiadavkou už dlhšie obdobie. Taktiež sa pozastavuje zavedenie novej poľahčujúcej okolnosti v navrhovanom § 36 písm. q) Trestného zákona, a to predovšetkým v kontexte rozhodovacej praxe Európskeho súdu pre ľudské práva. V tomto zmysle má byť poľahčujúcou okolnosťou spáchanie trestného činu, pre ktorý bolo trestné stíhanie vedené neprimerane dlho, ak túto skutočnosť nemožno spravodlivo pričítať páchatelovi alebo jeho obhajcovi. Rovnako je paradoxné aj napríklad pozastavenie účinnosti novelizácie § 58 TZ (trest prepadnutia majetku), kde ide o reakciu na nedávne rozhodnutie ústavného súdu (PL. US 1/2021).

7. K otázke pozastavenia účinnosti uvádzam, že ako dominantný argument v prospech pozastavenia účinnosti som vnímal problematiku aplikácie pravej retroaktivity v trestnom práve v súvislosti s novelizáciou Trestného zákona (napríklad novej právnej úpravy premlčania). Mám na mysli existenciu hrozby jej aplikácie v prípade, ak napadnutá novoprijatá právna norma nadobudne účinnosť, hoci len na pár minút. V tejto súvislosti uvádzam, že pravá retroaktivita v prospech páchatel'a je garantovaná čl. 50 ods. 6 ústavy, pričom v demokratickom a právnom štáte je aplikácia pravej retroaktivity možná len v prípade, pokiaľ pôsobí v prospech subjektu práva, a teda v tomto prípade v prospech obvineného. Uvedené *i. a.* predpokladá aj Všeobecná deklarácia ľudských práv v čl. 11, ale aj Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu v čl. 22 a 23. Pre kontext je vhodné uviesť, že keďže prípustnosť retroaktivity v prospech páchatel'a je ústavný princíp, nie je podľa môjho názoru ju možné zákonom vylúčiť alebo modifikovať.

8. Súhlasím s väčšinou pléna v tom, že skutočne bolo odôvodnené zvažovať a potenciálne aj pozastaviť účinnosť tých častí právnych predpisov, ktorých aplikácia by mohla spôsobiť aplikačné problémy a niekoho zvýhodniť, resp. znevýhodniť.

9. V súvislosti s otázkou premlčania som si spomenul na nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. Pl. US 19/93, ktorý česká právna veda označuje za „metodologicky silný“ (k tomu pozri Wagnerová, E., a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2023. 1076 s., str. 938) „*Nezbytnou součástí pojmu promlčení trestně-právního stíhání je vůle, snaha a ochota státu trestný čin stíhat. Bez tohoto předpokladu nemůže být naplněn ani obsah pojmu promlčení ani smysl tohoto právního institutu. Teprve dlouhodobé vzájemné působení dvou prvků: vůle a snahy státu pachatele potrestat a trvalého rizika pachatele, že může být potrestán, zakládá smysl promlčení. Pokud stát určité trestné činy a určité pachatele stíhat nechce, je promlčení zbytečné: v těchto případech běh promlčecí lhůty ve skutečnosti neexistuje a promlčení samo o sobě je fiktivní. Psané právo je zbaveno možností své aplikace. Aby promlčení trestného činu mohlo nastat, musel by probíhat proces jeho promlčování, tj. doba, během níž stát usiluje o trestní stíhání. Promlčení je dovršeno teprve tehdy, jestliže kontinuální úsilí státu o postižení trestného činu na konci promlčecí lhůty zůstane marným.*“. V kontexte s otázkou premlčania trestných činov, ako je znásilnenie alebo napríklad úkladná vražda, je z ústavnoprávneho hľadiska potrebné dodať, že problematika nemusí byť len novo-zavedená právna úprava, ale dokonca aj tá, ktorá bola dlhé roky účinná. Keďže túto právnu úpravu dosiaľ nikto nenapadol v konaní podľa čl. 125 ústavy a súčasne platí prezumpcia ústavnosti právneho predpisu až do momentu prípadného preukázania opaku, nemal ústavný súd možnosť sa zaoberať otázkou jej súladu s ústavou.

10. Vo verejnej debate taktiež rezonovala ochrana poškodených trestnými činmi, čo jednoznačne nie je bagateľná téma a určite by som ju z hľadiska verejného diskurzu nepodceňoval. Na druhej strane by som ale rád poukázal na skutočnosť, že aj keby došlo alebo v budúcnosti dôjde k zastaveniu trestného stíhania z dôvodu premlčania v dôsledku novely právneho predpisu, predošlé trestného stíhanie (v prípade, ak si poškodený uplatnil škodu) vytváralo prekážku litispendencie v súvislosti s civilným sporom o náhradu škody. Nie je teda pravdou, že premlčaním trestného stíhania sa navždy znemožní odškodnenie.

11. Žiada sa mi pre kontext uviesť, že z hľadiska trestného práva hmotného, ale aj trestného práva procesného neplatí, resp. je otázne, či sa trest v podobe odsúdenia páchatel'a na vysoký trest odňatia slobody premietne do nejakého „zisku“ či kompenzácie pre obeť alebo poškodeného. Trest odňatia slobody totiž nemá na obeť, resp. poškodeného priamy vplyv okrem potenciálnej morálnej satisfakcie, ktorá je však *in genere* otázna (nemálo skutkov sa reparaovať nedá žiadnym spôsobom a neexistuje taký trest, ktorý by poškodený vnímal ako dostatočný). Celkom opačne funguje civilný proces, kde ak žalobca spor vyhrá, získa plnenie priamo od žalovaného. V civilnom práve funguje reciprocita, ktorá je cudzia pre trestné právo, keďže trestom pre páchatel'a obeť trestného činu priamo nezískava nič, ešte, inak povedané, trest odňatia slobody nemá kompenzačný alebo recipročný účinok pre obeť, resp. poškodeného. Súhlasím, že v trestnom konaní je možné priznanie škody v tzv. adhéznom konaní, no nie je to pravidlom, ale práve naopak. Štandardom je odkaz poškodeného na uplatnenie si náhrady škody v civilnom konaní zo strany trestného súdu, ktorý častokrát nemá záujem o dokazovanie smerom k výške škody, ktoré by proces predĺžilo.

12. Súčasne by som chcel poukázať aj na argument navrhovateľov o odstrašujúcom účinku trestov, pričom podľa môjho návrhu trest nemá v 21. storočí plniť primárne túto funkciu. Odstrašenie ostatných na príklade jedného je prístup, ktorý nie je v súlade s morálnym statusom konkrétneho jednotlivca a tvrdí, že na jednotlivcov platia len hrozby; navyše empirické fakty vyvrátili, že kriminalita sa odstrašujúcimi trestami znižuje, naopak, odstrašujúci účinok sankcií nemá na kriminalitu vplyv. K tomu odkazujem na bod 12 nálezu sp. zn. PL. US 106/2011: *„Teoretické východiská penológie poukazujú na potrebu zvoliť optimálnu mieru represie, keďže ani príliš mierny, ani príliš prísny trest podľa nej nepôsobia výchovne, ale demoralizujúco, zároveň varujú pred tzv. exemplárnym trestaním spočívajúcim v tom, že sa konkrétna prísnosť trestu neodôvodňuje hľadiskom individuálnej prevencie, ale potrebou odstrániť verejnosť ustanovením prehnane prísnych trestov, kde je zintenzívnením represie potlačený moment prevencie. Funkciu ochrany plní trest jednak voči páchatel'ovi trestného činu, voči ktorému sa prejavuje moment represie (zabránenie páchaniu trestnej činnosti) a individuálnej prevencie (výchova k riadnemu životu), jednak voči ďalším jednotlivcom, potencionálnym páchatel'om, voči ktorým sa prejavuje moment generálnej prevencie (výchovné pôsobenie trestov na ostatných členov spoločnosti).“*

13. Uvedomujem si, že disentanované rozhodnutie pléna vyvolá viaceré interpretačné otázky (napr. ten, ako by mali postupovať sudy v kauzách, kde by mala byť aplikovaná právna úprava, ktorá je pozastavená, či majú čakať na meritórne rozhodnutie, čo môže trvať dlhší čas, alebo majú rozhodovať bez ohľadu na bežiacie konanie na ústavnom súde). V závere uvádzam, že motiváciou priloženia tohto odlišného stanoviska nebolo vopred avizovať môj meritórny postoj. Totiž až po meritórnem prieskume a zabezpečení stanovísk všetkých relevantných subjektov bude reálne možné komplexne formulovať stanovisko smerom

k meritu veci. Súčasne ale nemôžem nenapísať, že nádeje, ktoré časť spoločnosti vložila do ústavného súdu a boli sčasti vypočuté (keďže účinnosť napadnutých noriem sčasti pozastavil), môžu vyústiť až do nekritickej formulácie ďalších širokých očakávaní. Opakujem, že aktuálne ešte nejde o meritórny úspech (pozastavenie účinnosti je len dočasné opatrenie) a v prípade eventuálneho neželaného výsledku konania (ktorý je rovnako pravdepodobný ako úspech podania) sa očakávanie môže zmeniť na spoločenskú skepsu. Ustavný súd nie je inštitúcia, ktorej je vlastný politický boj a nebojuje ani za koalíciu, ani za opozíciu a ani za žiadneho z oprávnených navrhovateľov v konaní podľa čl. 125 ústavy. Ustavný súd rozhoduje bez ohľadu na politické rozloženie síl a jeho jedinou úlohou je ochrana ústavnosti, tak ako to ustanovuje čl. 124 ústavy. V závere sa mi žiada pripomenúť starú poučku ústavného práva, ktorá sa verejnosti niekedy ťažko vysvetľuje: to, že sa časť spoločnosti niečo na právnej úprave nepáči, nepovažuje to za vhodné, vidí lepšie a krajšie riešenia, ešte nemusí znamenať, že to musí byť protiústavné. Nesúladiť s ústavou a osobný nesúhlas s konkrétnou politikou štátu a právnou úpravou sú totiž zásadne odlišné svety, hoci sa to nemusí tak apriórne javiť.

V Košiciach 28. februára 2024

Peter Straka
sudca